

## Культурологічно-глобалізаційні процеси в сучасному інформаційному полі України



**Василь Шейко,**  
ректор ХДАК

*Аналізуються процеси формування в сучасному інформаційному полі культурології як науки в умовах глобалізаційно-цивілізаційної еволюції. Висвітлюється вплив зазначених процесів на формування в Україні інформаційного суспільства та налагодження внутрішніх та зовнішніх діалогу та полілогу культур між різними народами. При цьому дано компаративістський аналіз ціннісних систем культур різних народів.*

**Ключові слова:** культура, цивілізація, глобалізація, еволюція, інформаційне поле, інформаційне суспільство, ціннісні системи культур.

*Анализируются процессы формирования в современном информационном поле культурологии как науки в условиях глобализационно-цивилизационной эволюции. Освещается влияние указанных процессов на формирование в Украине информационного общества и налаживание внутренних и внешних диалога и полилога культур между разными народами. При этом дан компаративистский анализ ценностных систем культур разных народов.*

**Ключевые слова:** культура, цивилизация, глобализация, эволюция, информационное поле, информационное общество, ценностные системы культур.

*The processes of formation of cultural studies as a science in the present-day information field under circumstances of globalization-civilization evolution are analyzed. On the basis of Ukrainian researches influence of the processes mentioned above upon formation of information society in this country and regulation of internal and external dialogue and polylogue of cultures between various nations are illustrated. The comparative analysis of value systems of various nations' cultures is carried out.*

**Key words:** culture, civilization, globalization, evolution, information field, information society, value systems of cultures.

Культурологія є однією із наймолодших галузей наукових знань у сучасному глобалізаційно-інформаційному просторі. Саме вона в умовах України інтегрує багатопредметність, що синтезується в багатомірній та оновленій концепції та методології. Адаже в постіндустріальному суспільстві глобалізаційної цивілізації культура разом з освітою, науковими дослідженнями та іншими сферами соціальної та виробничої інфраструктури стає одним із стратегічних факторів економічного й соціального прогресу [8].

Проблеми пошуку свого місця у світовому інформаційно-культурному просторі, формування національно

орієнтованих підходів у внутрішній та зовнішній культурній політиці є особливо актуальними для України, яка стала в 1991 р. незалежною державою. Розширення відкритості України призвело до посилення її залежності від культурно-інформаційних процесів, що відбуваються у світі, насамперед таких, як:

- глобалізація культурного розвитку та культурної індустрії;
- комерціалізація культурної сфери, посилення залежності культури від великих фінансових інвестицій;
- зближення "масової" та "елітарної" культур;
- розвиток сучасних інформаційних технологій і світових комп'ютерних мереж;
- стрімке зростання обсягу інформації та швидкості її передачі;
- зниження значення національної специфіки у світовому інформаційно-культурному обміні тощо [15].

Глобалізація до початку ХХІ ст. перестала бути тільки предметом теоретичних спорів і політичних дискусій. Вона стала соціальною реальністю, яка пов'язана насамперед з численними соціальними наслідками та нездатністю національних держав розв'язати глобальні проблеми (культурологічні, демографічні, екологічні, прав людини, поширення ядерної зброї та ін.). Отже, глобалізацію можна розглядати як, з одного боку — мегатенденцію культурологічної асиміляції, з іншого — як зростаючу тенденцію формування своєрідного імунітету на шляху ствердження національної самоідентифікації [3; 2].

Для сучасного світу глобалізаційної цивілізації найбільшу складність становить управління світоглядними конфліктами, що пронизують кожен релігійний й кожен культурний. Існуючі культурологічні тенденції зумовлюють нову якість міжкультурної комунікації, де принципи взаємодії, толерантності, взаємоповаги, діалогу та полілогу є цільними в організації суспільного життя земної цивілізації.

Вчені пропонують розв'язувати проблему глобального управління на основі широкої культурологічної програми, що враховує багатомірний характер глобалізації та уможливає розмежування сфери дії ефективних ринкових механізмів і сфери колективних — міжнародних — дій, спрямованих на збереження загальнолюдського надбання й вирішення гуманітарних питань [14].

У зв'язку з вищевикладеним з усією гостротою перед людством постає культурологічна проблема співвідношення ціннісних систем. І якщо подивитися на глобалізацію з точки зору співвідношення та взаємодії ціннісних систем, то, передусім, слід відзначити, що в сучасному світі зі зростаючими тенденціями до інтеграції та діалогу дедалі більшої значущості набуває питання про повноцінне порозуміння людей, які представляють різні за формою та змістом уявлення про культуру мислення, цінностей та поведінки. Питання про можливість або неможливість крос-культурної комунікації, проблеми втрати частини значень і смислів при контакті представників різних культур, що виникають у зв'язку з нею, має бути інтерпретоване як питання про конфлікт ідентичностей. Інакше кажучи, природним чином виникає ситуація непорозуміння між представниками різних культур. І це нерозуміння віддзеркалюється передусім у національних, релігійних, професійних або організаційних сферах соціуму [7].

Однією з найважливіших умов міжкультурної комунікації етносів є особливості їхніх ціннісних світів, співвідношення

між їхніми ціннісними системами. При цьому глобальні соціально-історичні обставини, в які волею долі "поставлені" ті або інші етносуб'єкти, практично не залежать від них і водночас суттєво визначають їхні відносини. Крім того, ці культурологічні стосунки можуть свідомо регулюватися людьми й пов'язані з їхнім власним вибором: жити в мирі та дружбі або у ворожнечі та злості.

Для подолання конфліктності й напруженості у глобалізаційному світі між різними етнонаціональними спільнотами велике значення має об'єктивне й точне знання ціннісних систем відповідних спільнот, якісне й кількісне співвідношення між такими культурологічними системами [13].

Помилково вважати, що культурна глобалізація є лише поширенням західної масової культури, насправді має місце взаємопроникнення та змагання культур. Нав'язування стандартів західної культури в тих національних державах, де особливо сильні історико-культурні традиції, призводить до етнокультурного піднесення, яке рано чи пізно виявиться в посиленні національних суспільних ідеологій. При цьому держави, які мають слабкі "корені" культурних традицій через характер своєї історії, переживають сучасну кризу суспільної свідомості набагато слабше. Взаємодія локальної та глобальної культур у результаті відбувається через перероблення культурних інновацій і пристосування їх "під себе", при цьому поріг сприйняття новачій цивілізаційною системою визначається традиціоналізмом певного суспільства.

Аналізуючи цей аспект проблеми, слід зазначити, що ядро кожної культури має високий імунітет, опирається на протистояння та вплив інших культур. Крім того, уніфіковані норми, стандарти і правила, що сформувалися в межах західної цивілізації, у глобальному масштабі поширюються відносно легко. Це пояснюється обставинами, при яких загальнознані західні структури, інститути, стандарти і правила виростають на базі суми технологій, яка історично склалася, що завжди передбачає наявність ідентичних раціональних механізмів управління, раціональної діяльності та раціональних організаційних форм. У тих випадках, коли йдеться про високоадаптаційні культури, наприклад японську, корейську, китайську, процес модернізаційних перетворень відбувається, як правило, не просто безболісно, а навіть з певним прискоренням [1; 4].

Вищезазначене дає підстави для висновку про те, що епоха глобалізації в культурному аспекті має мінімум дві тенденції: з одного боку, це зміна традиційного укладу життя людини, з іншого, стимулюються адаптаційні захисні механізми культури. Одночасно, цей процес іноді, залежно від типу й рівня розвитку країни, набуває гостро конфліктного характеру.

Таким чином, у сучасному світі глобалізаційних цивілізаційних перетворень, що спричинили формування інформаційного суспільства, культура стає домінантою, яка визначає сучасний і майбутній розвиток людства. При цьому культурологічні трансформаційні процеси набувають під час своєї еволюції суперечливого характеру. Активізується як процес становлення нового глобалізаційного типу культури, так і карколомного розвою її національних форм. Рівень і ступінь розвитку культурологічних процесів визначає сучасне й майбутнє буття земної цивілізації [9; с. 189—222].

В Україні ж культурологія переживає період інституалізації. Тривалий час культурологія існувала як своєрідний андерграунд радянської науки: йшлося не стільки про певну наукову галузь, скільки про сукупність історичних, соціологічних, антропологічних, етнографічних, філософських, лінгвістичних, мистецтвознавчих досліджень, які виявлялись своєрідною альтернативою надто ідеологізованим тогочасним стандартам гуманітарних наук [9; с. 416—451].

Критика сталих наукових та освітніх канонів спонукала до переосмислення методології пізнання загалом. Це призвело до ревізії усієї суспільствознавчої складової наукових та освітніх студій. Саме тоді у зіткненні світоглядів виявилась актуальною ідея культурології як достатньо узагальнюючої, але незаангажованої сфери знання, придатної для заміщення відверто догматичних суспільствознавчих освітніх дисциплін. Принаймні, можна говорити про декілька тенденцій у сучасній системі знання, що визначаються поняттям культурологія [9; с. 54—108].

По-перше, це культурологізація знання загалом в умовах цивілізаційної глобалізації та гуманітарного або соціального знання зокрема. Тобто, культура сприймається як самодостатнє джерело знання, як системоутворюючий чинник, а не ілюстрація якогось значимішого змісту.

По-друге, як не дивно, це — тенденція до олітературення, охудоження знання.

Отже, культурологія визначає певний етап трансформації вітчизняних наукових традицій та інтеграції українських соціогуманітарних наук у міжнародний науковий простір. Потреба у культурології як в одній з наукових сфер виникла внаслідок переосмислення ієрархії знання та зміни ідеалу науковості.

У методологічному плані як певна стратегія пізнання культурологія актуалізує значимість творчості та особистості у науковій практиці, тому може претендувати на статус методологічної основи соціогуманітарного пізнання. Реалізація ідеї культурології в Україні збіглася з черговою ревізією в науковому пізнанні, результатом якої є формування нового стилю мислення та поява нових парадигм усвідомлення минулого і сучасності. Одним рядком історію культурології можна представити як еволюцію від усвідомлення значимості культури у суспільній практиці до визнання суспільної практики проявом культури.

Продметне поле культурології доволі широке і передбачає поліваріантність у пошукових стратегіях та підходах. У культурологічних дослідженнях широкого вжитку отримали методи та методики, апробовані в історії, антропології, етнографії, етнології, соціології, психології, мистецтвознавстві, філософії тощо. У зв'язку з цим досить часто до культурології приписуються або вважають себе такими, ті представники цих галузей, які не є такими.

І хоча культурологія як галузь науки узаконена постановою Кабінету Міністрів України у грудні 2006 р. [6], для багатьох відкритим залишається питання щодо сутності культурології. Судячи зі статистики захистів кандидатських та докторських дисертацій, простежується тенденція до філософізації культурології. Вітчизняна культурологія рухається поки що за інерцією радянської науки і під впливом сучасної російської. Тому на часі перетворення її з абстрактної сфери філософствування на практично значиму наукову сферу. Ця ситуація "підігрується" вражаючою нечутливістю держави до реальних проблем культури. Показовим є те, що попри майже двадцятирічний досвід ВНЗ культури з підготовки фахівців-культурологів відповідна позиція відсутня у класифікаторі професій та економічних видів діяльності.

Проблема інституалізації культурології ускладнюється розмаїттям способів тлумачення предмету дослідження [5]. У більшості випадків, судячи з існуючого доробку, мається на увазі історія та теорія культури. Втім, реальний зміст культурології як освітньої дисципліни та зміст науково-дослідних практик з тією ж назвою можуть бути поєднані досить умовно. У реальній практиці проблемне розмаїття української культурології визначається наявністю або сталістю традицій у певних наукових осередках, що зараз намагаються засвоювати культурологічне поле. Передусім,

йдеться про історико-культурні дослідження, зокрема спрямовані на проблему "культура — цивілізація" [11; 12].

Інтеграція культурології насамперед у науковому середовищі вищої школи має наслідком певну диверсифікацію проблематики наукових досліджень. Якщо до середини 90-х рр. XX ст. існування культурології було пов'язане лише з висшими навчальними закладами культури, то в останні п'ять — сім років навчальні та наукові підрозділи, які презентують себе як осередки культурології, з'явилися чи не в кожному класичному та педагогічному університеті. Зворотною стороною цього процесу є концептуальне розмивання методологічної основи культурологічного знання, оскільки в більшості випадків поняття культурологія у виданнях вищої школи вживається як синонім відповідного виду мистецтва.

На часі перспектива інтегрованих досліджень явищ, що викликають не тільки суспільний інтерес, а й є реально актуальними в умовах переходу до "інтелектуальної економіки" інформаційного суспільства. Серед проблем, які мають перспективу бути досліджуваними культурологами — механізми соціальних комунікацій та технологій культурно-психологічної консолідації та диференціації; динаміка соціокультурних норм і традицій, зміст соціально-культурних стереотипів, культурні "коди" релігійних, філософських, правових, політичних, мистецьких та інших соціальних явищ, етносоціальні та етнопсихологічні особливості менталітету, стратегії повсякденного життя людини та соціокультурна обумовленість її поведінки, механізми регуляції та адаптації в культурі, національної та регіональної ідентичності та ін.

Принципово важливим є те, що культурологія формується не тільки як теоретична сфера, а й емпірична. Перспективи її подальшого розвитку пов'язані з такими напрямками, як: соціальна культурологія, етнокulturологія, психологія соціально-культурної діяльності, політична культурологія, культурна антропологія та ін.

Соціальні перспективи культурології в Україні зумовлені актуалізацією завдань соціально-культурного прогнозування у міру ускладнення технологій управління суспільними процесами. Йдеться, насамперед про врахування культурно-психологічних наслідків впровадження тих чи інших управлінських (політичних) рішень, формування культурних стандартів і ціннісних ієрархій, пошук ефективних технологій соціалізації та інкультурації людини, напрацювання методів розвитку етнічної складової культури в умовах модернізації суспільства, пошук моделей вирішення соціально-психологічних конфліктів у сучасному українському суспільстві. Однак офіційний статус культурології як наукового та освітнього напрямку не обмежує її неформальної ролі як сфери інтелектуальних інновацій, що певною мірою визначають перспективи вітчизняної гуманістики [10].

Таким чином, культурологічні процеси у світі в цілому та в сучасному інформаційному просторі України зокрема протікають в умовах цивілізаційної глобалізації, в умовах активізації формування інформаційного суспільства. Саме тому, по-перше, діалог та полілог культур різних народів, розвиток сучасних інформаційних технологій, глобалізація

культурного розвитку і культурної індустрії, комерціалізація культурної сфери, зближення "масової" та "елітарної" культур, стрімке зростання обсягу інформації та розширення швидкості її мережі, зниження значення національної специфіки у світовому інформаційно-культурному обміні та ін. стали основними ознаками сучасного розвитку земної спільноти. По-друге, культурологія в глобалізаційно-цивілізаційній еволюції є певною, фактично єдиною методологічною базою суспільного гуманітарного розвитку країн світу, включаючи й Україну.

#### Список використаної літератури

1. Арутюнян Ю. В. Трансформация постсоветских наций : по материалам этносоциол. исслед. / Ю. В. Арутюнян / РГБ. — М. : Наука, 2003. — 207 с.
2. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн ; пер. с англ. П. М. Кудюкина ; под общ. ред. Б. Ю. Кагарлицкого. — СПб. : Унив. кн., 2001. — С. 208—226.
3. Валлерстайн И. Глобалізація або вік змін? Довгостроковий погляд на шлях розвитку світової системи / І. Валлерстайн // Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика. — Луганськ, 2002. — С. 49—67.
4. Дмитриев А. В. Миграция. Конфликтное измерение / А. В. Дмитриев. — М. : Альфа, 2006. — 432 с.
5. Пашков К. В. Культурология. Основы курса и фрагменты первоисточников / К. В. Пашков. — Ростов н/Д : Феникс, 2007. — 600 с. — (Высшее образование).
6. Про доповнення переліку галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.06. № 17—18 // Офіц. вісн. України. — 2006. — № 50. — С. 159.
7. Садохин А. П. Межкультурная коммуникация / А. П. Садохин. — М. : ИНФРА-М, 2004. — 287 с.
8. Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства : матеріали Міжнар. наук. конф., Харків, 26—27 лют. 2009 р. — Х. : ХДАК. — 308 с.
9. Шейко В. М. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX — початок XXI ст.) : монографія / В. М. Шейко, Ю. П. Богущкий. — К. : Генеза, 2005. — 592 с.
10. Шейко В. М. Історія української культури : монографія / В. М. Шейко. — Х. : ХДАК, 2001. — 400 с.
11. Шейко В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець XIX — початок XXI ст.) : монографія : в 2 т. Т. 1. / В. М. Шейко. — Х. : Основа, 2001. — 518 с. : іл.
12. Шейко В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець XIX — початок XXI ст.) : монографія : в 2 т. Т. 2. / В. М. Шейко. — Х. : Основа, 2001. — 399 с.
13. Ярмахов Б. Б. Межкультурная коммуникация: аспект социальной идентичности : материалы Междунар. науч.-практ. конф. "Коммуникация — 2002" ("Communication Across Differences"). — Пятигорск : Изд-во ПГЛУ, 2002. — Ч. I. — С. 183.
14. Alonso J. A. Globalisation, civit society, and the multilateral system / J. A. Alonso // Development in practice. — Oxford, 2000. — Vol. 10, № 3—4. — P. 357—358.
15. Kacowicz A. M. Regionalization, globalization, and nationalism: Convergent, divergent, or overlapping? / A. M. Kacowicz // Alternatives. — Delhi ; N.Y., 1999. — Vol. 24, № 4. — P. 529.